

KS. ROBERT MASALSKI

BULLA EPISCOPORUM POLONIAE COETUS – GENEZA I KONSEKWENCJE

W momencie, gdy Paweł VI obejmował rządy, status formalno-prawny Kościoła na ziemiach zachodnich i północnych Polski, przyłączonych w wyniku II wojny światowej, wciąż był prowizoryczny. Utworzone na podstawie pełnomocnictw otrzymanych od Stolicy Apostolskiej w sierpniu 1945 r. przez kardynała Augusta Hlonda, ówczesnego Prymasa Polski, okręgi kościelne zarządzane były przez polskich administratorów pozostających formalnie biskupami tytularnymi, a nie pełnoprawnymi ordynariuszami. Granice diecezji nie pokrywały się także z granicami państwowymi. Oficjalny watykański rocznik „Annuario Pontificio” jedynie w odsyłaczu do łacińskiej nazwy archidiecezji „Breslavia” (Wrocław) wymieniał nazwiska polskich administratorów Wrocławia, Opola, Olsztyna, i Gorzowa działających tam jako wikariusze generalni arcybiskupa gnieźnieńskiego. Pod nazwą „Gdańsk” (dawnie „Wolne Miasto”) jako ordynariusz wymieniany był rezydujący stale w Dusseldorfie w Niemczech Zachodnich biskup Carl Maria Splett, a polski rządca diecezji, biskup Edmund Nowicki, figurował jedynie jako biskup tytularny i koadiutor *sedis vacantis*.

Pomimo istnienia w praktyce w pełni zorganizowanego i kwitnącego polskiego życia kościelnego na tych ziemiach Watykan stał na stanowisku jurydycznym, że Stolicę Apostolską obowiązuje konkordat zawarty w 1933 r. z Rzeszą Niemiecką i w związku z tym, do momentu zawarcia przyszłego traktatu pokojowego, obowiązują prawnie granice Niemiec z 1937 r. To stanowisko utrzymywała presja wywierana na Watykan przez wpływowe koła katolickie Zachodnich Niemiec. Przedłużaniu stanu prawnego prowizorium obowiązująca za czasów papieża Piusa XII sprzyjała koncepcja traktowania istnienia ustroju krajów socjalistycznych na wschód od Łaby jako zjawiska przejściowego. Jan XXIII wypowiedział wprawdzie, budzą-

ce nowe nadzieje katolików polskich, słowa o „ziemiach po wiekach odzyskanych”, ale stan prawny pozostał bez zmian¹.

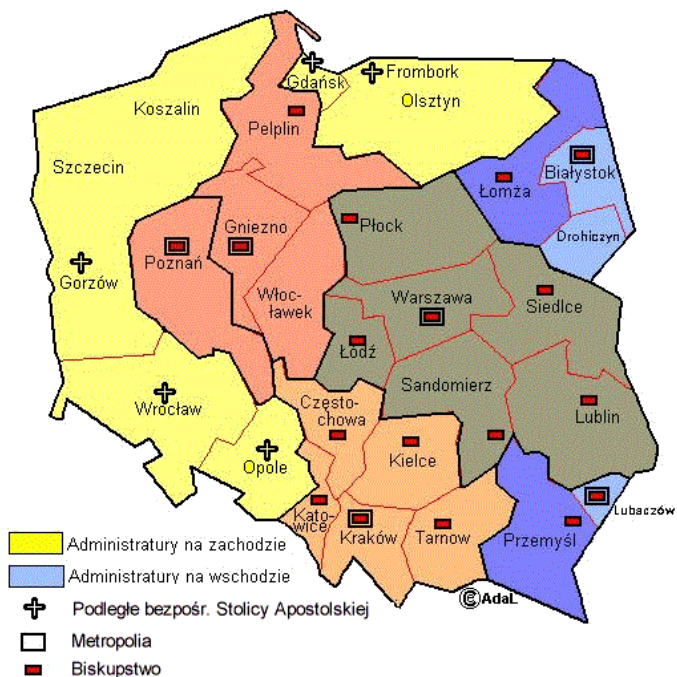
Po objęciu rządów przez Pawła VI nastąpił wkrótce pierwszy krok, który wskazywał, że nowy papież zmierzać będzie do uregulowania tej sprawy. W marcu 1964 r., po śmierci niemieckiego biskupa Carla Marii Spletta, polskim ordynariuszem Gdańska zostaje natychmiast mianowany biskup Edmund Nowicki. Papież podjął tę decyzję, mimo że urzędująca w Niemczech Zachodnich kapituła diecezjalna wybrała zaraz po śmierci biskupa Spletta na wikariusza generalnego Gdańska niemieckiego kapłana.

Następny krok uczyniony został w 1967 r., po pierwszej podróży do Polski wysłannika papieskiego, mons. Agostino Casarolego, kiedy to Paweł VI decyzją z dnia 22 maja zmienił dotychczasowy status rządców diecezji we Wrocławiu, Olsztynie, Opolu i Gorzowie na administratorów apostolskich *ad nutum Sanctae Sedis* – a więc podległych bezpośrednio Stolicy Apostolskiej. Podnosiło to formalną rangę tych rządców, był to jednak nadal krok przejściowy na drodze do pełnej stabilizacji. Niemniej jednak kiedy polscy biskupi z tych terenów przybyli do Watykanu w 1968 r. w związku z przypadającym właśnie terminem wizyt *ad limina*, byli tam traktowani jak pełnoprawni ordynariusze.

Tymczasem we wrześniu 1969 r. miały odbyć się w Republice Federalnej Niemiec wybory do Bundestagu. Kardynał Wyszyński, przeczuwając zmianę polityki niemieckiej na korzyść Polski, kazał opracować sekretarzowi Episkopatu memorandum do papieża Pawła VI w sprawie kanonicznego uregulowania organizacji kościelnej na ziemiach zachodnich i północnych. Kiedy 28 września zostały ogłoszone wyniki do Bundestagu i wszystko wskazywało, że nowym kanclerzem może zostać Willy Brand, Episkopat Polski zebrał się 1 października na konferencji w Warszawie i jednomyślnie zatwierdził tekst memorandum, które 15 grudnia 1969 r. podczas audiencji zostało wręczone ojcu świętemu Pawłowi VI. W odpowiedzi papież podkreślił, że całym sercem pragnie uregulowania sprawy Kościoła na ziemiach zachodnich, ale musi być ona tak przeprowadzona, aby nie zaszkodzić Kościołowi w Polsce – „jesteśmy jej bardzo życzliwi, ale musimy działać roztropnie”².

¹ M. Wrzesz, Paweł VI. Szkic do portretu wielkiego papieża, Warszawa 1982, s. 389-391.

² P. Raina, *Rozmowy biskupa Dąbrowskiego z władzami PRL. Stolica Apostolska reguluje organizację kościelną na Ziemiach Zachodnich i Północnych Polski*, Olsztyn 1998, s. 13-23; tenże, *Arcybiskup Dąbrowski – rozmowy watykańskie*, Warszawa 2001, s. 7-8.

Mapa 1. Struktury terytorialne Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce w latach 1945-1972

W czasie uroczystości dwudziestopięciolecia polskiej organizacji kościelnej na ziemiach zachodnich i północnych obchodzonych we Wrocławiu biskup Pluta, przemawiając 4 maja 1970 r. na sesji w katedrze, pierwszy raz publicznie wyraził potrzebę podziału administracji gorzowskiej na trzy diecezje³. Po wysłuchaniu sprawozdań biskupów pracujących na tzw. ziemiach odzyskanych kard. Wyszyński, podsumowując, stwierdził, że stoi przed episkopatem problem ostatecznego i definitywnego określenia jednostek kościelnych na ziemiach zachodnich i północnych oraz sprawa podziału terytoriów kościelnych na tychże ziemiach, w celu usprawnienia pracy duszpasterskiej. Kontynuacją był wysłany do papieża Pawła VI telegram z prośbą o kanoniczną stabilizację polskiego porządku kościelnego

³ J. Stroba, *Początki diecezji szczecińsko-kamińskiej*, „Prezbiterium” 13(1985), nr 1-5, s. 67-70.

na tzw. Ziemiach Odzyskanych⁴. Można przypuszczać, że tak jak w przypadku memorandum z 15 grudnia 1969 r. w sprawie regulacji kościelnych na ziemiach zachodnich i północnych Polski, postawę papieża cechowała rozważa⁵.

Przełom nastąpił 7 grudnia 1970 r., kiedy podczas wizyty kanclerza Niemiec Willego Brandta w Warszawie nastąpiło podpisanie układu uznającego granice na Odrze i Nysie⁶. Prymas Polski powołał wówczas w ramach Episkopatu komisję, w której skład weszli m.in. biskupi diecezji gorzowskiej i która miała przygotować dokumenty do erekcji nowych diecezji na tzw. Ziemiach Odzyskanych. Równocześnie trwały rozmowy z Aleksandrem Skarżyńskim, kierownikiem Urzędu do spraw Wyznań w Warszawie. Rozmowy z Watykańskim Sekretariatem Stanu prowadził także biskup Dąbrowski, który krążył między Warszawą a Rzymem, przekazując opinie prymasa dotyczące zagadnień zarówno ogólnych, jak i szczegółowych⁷. Innym dobrym posunięciem były rozmowy biskupów z 11 stycznia 1971 r. w Urzędzie do spraw Wyznań w Warszawie na temat unormowania stanu prawnego majątku kościelnego na tychże ziemiach. Zakończyły się one podjęciem przez Sejm PRL dnia 23 czerwca 1971 r. *Ustawy o przejściu na osoby prawne Kościoła rzymskokatolickiego oraz innych Kościołów i związków wyznaniowych własności niektórych nieruchomości położonych na ziemiach zachodnich i północnych*, na mocy której rząd nieodpłatnie przekazywał nieruchomości, będące wyłączną i faktyczną własnością Kościoła⁸. Można powiedzieć, że było to preludium do podjęcia konkretnych rozmów między Stolicą Apostolską a rządem Polski na temat ustanowienia stałej organizacji kościelnej na tzw. Ziemiach Od-

⁴ *Orędzie Episkopatu Polski z Archikatedry Wrocławskiej na 25-lecie organizacji kościelnej na Ziemiach Zachodnich i Północnych*, w: *Listy Pasterskie Episkopatu Polski 1945-1974*, red. [brak], Paris 1975, s. 596-601.

⁵ Z. Zieliński, *Kościół w Polsce 1944-2002*, Radom 2003, s. 196.

⁶ M. Radziwołek, *Ratyfikacja przez Bundestag układu między PRL a RFN o normalizacji ich wzajemnych stosunków z 7 grudnia 1970 roku*, „Przegląd Zachodniopomorski” 13(1998), z. 1, s. 25-35; Z. Zieliński, *Niemcy. Zarys dziejów*, Kraków 2003, s. 293-297.

⁷ J. Żaryn, *Dzieje Kościoła Katolickiego w Polsce (1944-1989)*, Warszawa 2003, s. 302-303.

⁸ *Ustawa z dnia 23 czerwca 1971 r. o przejściu na osoby prawne Kościoła rzymskokatolickiego oraz innych Kościołów i związków wyznaniowych własności niektórych nieruchomości położonych na ziemiach zachodnich i północnych*, w: *Państwowe prawo wyznaniowe Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Wybór tekstów źródłowych*, red. M. Fąka, Warszawa 1978, s. 203-204.

zyskanych⁹. Została jeszcze tylko jedna przeszkoda, mianowicie usankcjonowanie przez Republikę Federalną Niemiec układu z 1970 r. Wraz ze zbliżającą się datą zatwierdzenia porozumienia między Polską a RFN w marcu 1972 r. Komisja Ziem Zachodnich Konferencji Episkopatu Polski wystosowała apel w sprawie ratyfikacji tego układu, mającego decydujące znaczenie dla ostatecznego uregulowania administracji kościelnej na ziemiach zachodnich i północnych¹⁰.

17 maja 1972 r. Bundestag ratyfikował układ graniczny i w ten sposób przestał istnieć powód, dla którego Stolica Apostolska wstrzymywała się z ustanowieniem stałej administracji kościelnej na tzw. Ziemiach Odzyskanych¹¹.

Bezpośrednio po ratyfikacji, 31 maja 1972 r., kard. Wyszyński skierował do papieża list, w którym prosił m.in. o erekcję diecezji kamieńskiej ze stolicą w Szczecinie. 2 czerwca biskup Dąbrowski udał się do Rzymu z tą pisemną prośbą, mapami oraz wyjaśnieniami dotyczącymi granic postulowanych diecezji i ich historii¹².

Jeszcze przed wyjazdem, 31 maja, Sekretarz Konferencji Episkopatu Polski został wezwany do Urzędu do spraw Wyznań na rozmowę z Aleksandrem Skarżyńskim na temat regulacji sytuacji Kościoła na ziemiach zachodnich. Skarżyński sugerował dwuetapowe załatwienie sprawy: po pierwsze, erygowanie diecezji i podanie do wiadomości publicznej tego faktu, po drugie zaś – dokonanie, po wcześniejszych uzgodnieniach z rządem, nominacji biskupów ordynariuszy. Biskup Dąbrowski ze swej strony miał poinformować rząd PRL przez ambasadę w Rzymie o gotowości Stolicy Apostolskiej do uregulowania kanonicznego organizacji kościelnej na zachodnich i północnych ziemiach Polski¹³.

Pismo Prymasa z 31 maja Sekretariat Stanu uważał za bardzo aktualne, konkretne, jasne i rzeczowe. Niemniej papież Paweł VI pragnął się dokładnie zapoznać z historią ziem zachodnich, na wypadek gdyby powstały

⁹ Notatka ministra spraw zagranicznych PRL Stefana Jędrzychowskiego w sprawie rozpoczęcia rozmów z Watykanem (13 II 1971), w: *Cele polityki władz PRL wobec Watykanu. Tajne dokumenty 1967-1989*, red. P. Raina, Warszawa 2001, s. 95-100.

¹⁰ K. Dullak, *Bezpośrednie przygotowanie i erekcja diecezji koszalińsko-kołobrzeszkiej*, w: *W 1000-lecie powstania biskupstwa w Kołobrzegu*, red. I. Jeż, Koszalin 2000, s. 224.

¹¹ E. Pałyga, *Polsko-watykańskie stosunki dyplomatyczne*, Warszawa 1988, s. 248-279; W. Roszkowski, *Najnowsza historia Polski. 1945-1980*, Warszawa 2003, t. II, s. 654.

¹² P. Raina, *Arcybiskup Dąbrowski*, s. 18.

¹³ Tenże, *Rozmowy biskupa Dąbrowskiego*, s. 34.

jakieś trudności. Poinformowany o tym kard. Wyszyński poprosił sufragana wrocławskiego biskupa Wincentego Urbana o opracowanie historyczne, a ks. Alojzego Orszulika, dyrektora Biura Prasowego Episkopatu Polski, o zebranie ściślejszych danych dotyczących granic projektowanych diecezji i danych personalnych osób przewidywanych na biskupów ordynariuszy. 16 czerwca ks. Orszulik przywiózł do Rzymu dodatkowe dokumenty i pozostał, aby pomagać sekretarzowi Episkopatu w prowadzonych rozmowach. Nowo zredagowane materiały zostały przedstawione do zatwierdzenia papieżowi 18 czerwca 1972 r. 19 czerwca Sekretariat Stanu orzekł, że wszystko jest gotowe, i papież Paweł VI zatwierdził sugestie co do nowego podziału diecezji polskich. Pozostało teraz ustalenie treści komunikatu Stolicy Apostolskiej i Episkopatu Polski oraz ostatecznie nazw trzech nowych diecezji. Po rozmowach ustalono, że komunikat Stolicy Apostolskiej nie będzie odbiegał od standardowych formuł przeznaczonych na takie okoliczności, a granice diecezji, o których wymienienie zabiegał biskup Dąbrowski, będą zawarte w bullach. Co do komunikatu Episkopatu Polski stwierdzono, że może on zawierać także elementy polityczne¹⁴. Data ogłoszenia komunikatu, na polecenie papieża Pawła VI, ustalona została na dzień 28 czerwca 1972 r.¹⁵

20 czerwca sekretarz Episkopatu, zgodnie z umową, wystosował do rządu, poprzez ambasadora w Rzymie Kazimierza Sidora, *pro memoria*, w którym informował o decyzji podjętej przez papieża Pawła VI. W uzupełnieniu do *pro memoria* biskup Dąbrowski prosił o przyspieszenie załatwienia sprawy, gdyż „[...] za 10 dni rozpoczynają się wakacje. Jeżeli zaś oczekiwane decyzje nie zostaną ogłoszone przed wakacjami, to nie wiadomo, czy dojdzie do nich po wakacjach. [...] Obawiam się, że odłożenie przez nas sprawy może być pewnym czynnikiem na rękę i wpłynąć na możliwość jej storpedowania”¹⁶.

Tymczasem do Rzymu przybyła delegacja Episkopatu Republiki Federalnej Niemiec, z nuncjuszem w Bonn arcybiskupem Corrado Bafile, z prośbą o przesunięcie ogłoszenia decyzji o trzy dni i poczekanie na ustosunkowanie się Rady Głównej Episkopatu Niemieckiego, która miała się zebrać 29 czerwca. Wniosek ten został poparty przez Sekretarza Stanu¹⁷. Sprzeciw biskupa Dąbrowskiego, wsparty protekcją arcybiskupa Casaro-

¹⁴ Tenże, *Arcybiskup Dąbrowski*, s. 20-21.

¹⁵ Tenże, *Rozmowy biskupa Dąbrowskiego*, s. 86; Z. Zieliński, *Papież i papieżstwo dwóch ostatnich wieków*, Warszawa 1999, s. 487.

¹⁶ K. Dullak, *Bezpośrednie przygotowanie*, s. 226-227.

¹⁷ P. Raina, *Rozmowy biskupa Dąbrowskiego*, s. 86.

lego i możliwością natychmiastowego przybycia prymasa Polski do Rzymu, zweryfikował postawę dyplomatów watykańskich. Kłopoty na tym się nie skończyły, gdyż w przeddzień ogłoszenia decyzji watykańskiej, niespodziewanie, mimo wcześniejszych zapewnień i porozumień, Aleksander Skarżyński w imieniu rządu, pismem z 27 czerwca oświadczył, że przyjmuje do wiadomości informację o gotowości Stolicy Apostolskiej do uregulowania organizacji kościelnej w województwach zachodnich i północnych, ale rząd nie wyraża zgody na utworzenie i obsadę personalną mających powstać diecezji szczecińskiej i koszalińskiej do czasu, aż granice diecezji będą podporządkowane granicom Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej¹⁸. Po otrzymaniu wiadomości biskup Dąbrowski udał się do Sekretariatu Stanu, informując o postawie polskiego rządu. Sekretariat zapewnił, że będzie postępował zgodnie z wcześniejszymi ustaleniami¹⁹. Takie stanowisko rządu polskiego wynikało z obawy, że osiągnięty układ między biskupami polskimi a papieżem stanie się precedensem wobec obowiązującego dekretu z 31 grudnia 1956 r. Wątpliwości dotyczyły również faktu, że rząd podczas tych rozmów został całkowicie pominięty. Oprócz tego obawiano się, jaka będzie formuła przemówienia papieża, gdyż chodziło o to, aby ojciec święty obciążył Watykan i hierarchów niemieckich odpowiedzialnością za pozostawienie ziem zachodnich i północnych Polski bez stałych ordynariuszy²⁰. Z takim postawieniem sprawą przez rząd sekretarz Episkopatu wrócił 27 czerwca do Krakowa, gdzie odbywała się 131 konferencja plenarna biskupów.

W późnych godzinach wieczornych zebrała się Rada Główna Episkopatu Polski, na której biskup Dąbrowski przedstawił przebieg całej sprawy, a mianowicie przekazał, że Stolica Apostolska 26 czerwca 1972 r.,

¹⁸ Archiwum Kurii Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej, Kancelaria kurii, ks. bp Jerzy Stroba. Listy-dokumenty-korespondencja [dalej: AKASK, KK, JS], bez sygn., *Pismo Podsekretarza Stanu Aleksandra Skarżyńskiego do Sekretarza Episkopatu bp. Bronisława Dąbrowskiego z dnia 27 czerwca 1972 r.* [odpis]; K. Kozłowski, *Formowanie się diecezji na Pomorzu Zachodnim w 1972 roku*, w: *Kościół rzymskokatolicki na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej w latach 1945-2005*, red. G. Wejman, Szczecin 2005, s. 53-92, [„Studia i Rozprawy” (2005) nr 5], s. 82.

¹⁹ *List dyrektora Urzędu do spraw Wyznań A. Skarżyńskiego do Sekretarza Episkopatu bp. B. Dąbrowskiego w sprawie uregulowania przez Stolicę Apostolską organizacji kościelnej na Ziemiach Zachodnich i Północnych z dnia 27 czerwca 1972 r.*, w: *Kościół w PRL. Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945-1989*, red. P. Raina, Poznań 1995, t. II, s. 593; tenże, *Arcybiskup Dąbrowski*, s. 25.

²⁰ J. Żaryn, *Dzieje Kościoła*, s. 304.

przychylając się do próśb episkopatu Polski, dostosowuje do nowych warunków okregi kościelne na ziemiach zachodnich i północnych, erygując cztery nowe diecezje: opolską, gorzowską, szczecińsko-kamieńską i koszalińsko-kołobrzeską. Mianowicie:

- Diecezji opolskiej ze stolicą w Opolu, podporządkowanej metropolii wrocławskiej, wyznaczono terytorium ówczesnego województwa opolskiego i niektórych dekanatów należących do województwa katowickiego (Bytom, Zabrze, Gliwice) oraz niektóre parafie dawnej archidiecezji wrocławskiej i ołmunieckiej.
- Diecezji gorzowskiej ze stolicą w Gorzowie Wlkp., podporządkowanej metropolii wrocławskiej, wyznaczono terytorium ówczesnego województwa zielonogórskiego, tworząc ją z części dawnej archidiecezji wrocławskiej, diecezji berlińskiej i prałatury pilskiej.
- Diecezji szczecińsko-kamieńskiej ze stolicą w Szczecinie, podporządkowanej metropolii gnieźnieńskiej, wyznaczono terytorium ówczesnego województwa szczecińskiego, odłączając ją od diecezji berlińskiej.
- Diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej, podporządkowanej metropolii gnieźnieńskiej, wyznaczono terytorium ówczesnego województwa koszalińskiego i część gdańskiego (Lębork, Kostkowo i Wierzchucino), odłączając ją od diecezji berlińskiej i włączając do niej część prałatury pilskiej.
- Do archidiecezji wrocławskiej włączono dekanaty archidiecezji praskiej i parafie diecezji miśnieńskiej.
- Diecezję warmińską wyłączono z metropolii wrocławskiej i podporządkowano warszawskiej.
- Diecezję gdańską, podległą bezpośrednio Stolicy Apostolskiej, podporządkowano metropolii gnieźnieńskiej.
- Uwzględniono też wszystkie elementy prawne nowo erygowanych diecezji, między innymi kapituły diecezjalne, wikariusze kapitulni, inkardynacje duchownych, dokumentację.
- Bulle nominacyjne otrzymali: metropolita wrocławski Bolesław Kominek, ordynariusz opolski Franciszek Jop, ordynariusz gorzowski Wilhelm Pluta, ordynariusz warmiński Józef Drzazga, ordynariusz szczecińsko-kamieński Jeży Stroba i ordynariusz koszalińsko-kołobrzeski Ignacy Jeż²¹.

Biskup Dąbrowski zaznaczył, że rząd PRL, poprzez ambasadę w Rzymie, wniósł zastrzeżenie przeciwko podziałowi i nominacji nowych bisku-

²¹ „Acta Apostolicae Sedes” 84(1972), s. 657-659; J. Duchniewski, *Episcoporum Poloniae Coetus*, w: *Encyklopedia katolicka*, Lublin 1995, t. IV, kol. 1036.

pów, a także przedstawił stanowisko arcybiskupa Casarolego, który pyta, czy Prymas zgadza się na ogłoszenie komunikatu 28 czerwca, czy też chce je odłożyć aż do ewentualnych uzgodnień z rządem²². Rada Główna Episkopatu uznała, że warunki stawiane przez rząd zostały spełnione, i postanowiła podać do wiadomości decyzję ojca świętego zgodnie z uprzednimi postanowieniami. 28 czerwca 1972 r. sekretarz Episkopatu wystosował telegram do dyrektora Urzędu do spraw Wyznań, w którym informował, że w związku z tym, iż decyzje Stolicy Apostolskiej spełniają warunki z pisma z 27 czerwca, 28 czerwca 1972 r. Stolica Apostolska ogłosi swoją decyzję w sprawie ostatecznego uregulowania organizacji kościelnej na ziemiach zachodnich i północnych²³. Tegoż dnia kard. Stefan Wyszyński podał do wiadomości wolę papieża Pawła VI zawartą w bulli *Episcoporum Poloniae coetus*. Po podaniu do wiadomości treści bulli głos na forum Episkopatu zabrał arcybiskup Bolesław Kominek, dziękując wszystkim, którzy przyczynili się do powstania nowej cyrkumskrypcji diecezji na byłych terenach niemieckich. Następnie życzenia nowym biskupom rezydencjalnym złożył prymas Polski²⁴. Biskupi polscy skierowali też depeşe z podziękowaniem do papieża Pawła VI i arcybiskupa Agostino Casarolego²⁵. Na zakończenie Episkopat wydał komunikat, w którym informował wiernych o nowym *status quo* w Kościele na ziemi polskiej.

Od razu po zakończeniu 131. konferencji Episkopatu rozpoczęła się nadzwyczajna sesja nowych biskupów ordynariuszy, na której prymas poinformował, że 29 czerwca zostaną opracowane i podpisane dekrety wykonawcze dla każdego nowego biskupa²⁶.

Finałem sprawy było pismo przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski kard. Stefana Wyszyńskiego z 29 czerwca do premiera Piotra Jaroszewicza, w którym przedstawił racje co do utworzenia

²² *Sprawozdanie biskupa Bronisława Dąbrowskiego z rozmów z dnia 23 V-27 VI 1972 r.*, w: P. Raina, *Arcybiskup Dąbrowski*, s. 94.

²³ *List Sekretarza Episkopatu bp. B. Dąbrowskiego do dyrektora Urzędu do Spraw Wyznań A. Skarżyńskiego w sprawie ostatecznej decyzji Stolicy Apostolskiej o uregulowaniu organizacji kościelnej na Ziemiach Zachodnich i Północnych z dnia 28 czerwca 1972 r.*, w: *Kościół w PRL*, t. II, s. 593-594.

²⁴ *Wypowiedź Prymasa Polski po ogłoszeniu decyzji Ojca świętego Pawła VI w sprawie organizacji kościelnej na Ziemiach Zachodnich z dnia 28 czerwca 1972 r.*, „*Prezbiterium*” 1(1973), nr 1-2, s. 10; K. Dullak, *Bezpośrednie przygotowanie*, s. 237-238.

²⁵ *Dziękczynne telegramy z Polski do Stolicy Apostolskiej*, „*Prezbiterium*” 1(1973), nr 1-2, s. 11.

²⁶ P. Raina, *Rozmowy biskupa Dąbrowskiego*, s. 75-79.

nowych diecezji szczecińsko-kamieńskiej i koszalińsko-kołobrzeskiej²⁷.

Decyzja papieża Pawła VI wytrąciła asa z rękawa rządowi i partii, które miały do tego czasu argument dla usprawiedliwienia represji wobec Kościoła, twierdząc, że jakoby Episkopat polski działa niezgodnie z polską racją stanu²⁸. Wszelkie trudności czynione w czasie finalizowania zalegającej od dwudziestu lat sprawy ważnej dla polskiej racji stanu, można przypuszczać, że świadczyły tylko o braku dojrzałości politycznej i dobrej woli ówczesnego rządu. Wynikało to także z tego, że pierwsze skrzypce grał tu dyrektor Urzędu do spraw Wyznań Aleksander Skarżyński, którego biskup Dąbrowski określił jako indolenta i osobę bezczelną²⁹. Rząd jednak, doceniając międzynarodowe znaczenie decyzji papieskiej, postanowił zrezygnować z oficjalnego protestu i ograniczył się, z wielkim bólem, do ustnej dezaprobaty, jaką dyrektor Urzędu do spraw Wyznań w Warszawie przedstawił *post factum* sekretarzowi Episkopatu³⁰. Ponadto podkreślono wkład kard. Stefana Wyszyńskiego dla dobra Kościoła i kraju. Trzeba bowiem powiedzieć, że dzieło to było owocem wielu zabiegów prymasa w Rzymie, przy często padających oskarżeniach ze strony rządu, że nic w tym kierunku nie robi i że działa na szkodę polskiej racji stanu. O wkładzie prymasa w sprawę nowej cyrkumskrypcji świadczy to, że arcybiskup Casaroli, omawiając poszczególne zagadnienia, dopytywał się każdorazowo, czy zgadza się to z propozycjami kard. Wyszyńskiego³¹.

Jak wspomina biskup Stroba, 28 czerwca radio i telewizja ogłosiły decyzję Watykanu, podając nazwy nowo powstałych diecezji, ale nie podały nazwisk biskupów. Następnego dnia, komunikaty mówiły już tylko o dostosowaniu granic diecezji do zachodnich granic Polski, nie podając nawet nazw diecezji. Podobnie sytuacja przedstawiała się

²⁷ List Prymasa Kard. S. Wyszyńskiego do Premiera P. Jaroszewicza w sprawie decyzji Papieża Pawła VI o uregulowaniu organizacji kościelnej na Ziemiach Zachodnich i Północnych z dnia 29 czerwca 1979 r., w: *Kościół w PRL*, t. II, s. 596-597.

²⁸ Z. Zieliński, *Kościół w Polsce*, s. 201.

²⁹ Tamże, s. 200; P. Raina, *Arcybiskup Dąbrowski*, s. 10 i 11.

³⁰ A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945-1989)*, Kraków 2003, s. 301-303.

³¹ A. Warso, *Przystosowanie czy obrona w rzeczywistości pojaltańskiej*, w: *Prymas Tyśiąclecia w komunistycznym państwie*, red. Z. Zieliński, Radom 2003, s. 63.

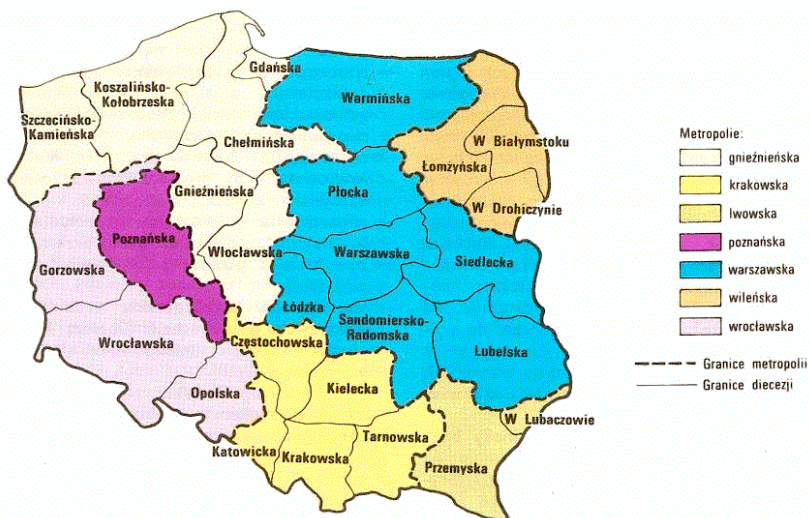
w prasie lokalnej³². Nastąpił więc pewien impas, który dotyczył przede wszystkim uznania diecezji szczecińsko-kamieńskiej i koszalińsko-kołobrzeskiej³³. Wynikało to z faktu podziału ogromnej administracji gorzowskiej na trzy diecezje, na co władze nie wyraziły zgody, uważając, że doprowadzi to do wzmocnienia struktur kościelnych na tych ziemiach. Również, jak wspomniano, desygnowanie nowych ordynariuszy odbyło się z naruszeniem procedur przewidzianych w dekrecie o obsadzaniu stanowisk kościelnych z 1956 r. Atmosfera polityczna po ustanowieniu nowych diecezji nie była więc przychylna, dlatego prymas, licząc się z koniecznością szybkiego działania, zdecydował, że nowi biskupi mogą wykonywać jurysdykcję w swoich diecezjach przed ich formalnym objęciem³⁴.

W ten sposób Paweł VI likwidował dwudziestosiedmioletni okres formalnej tymczasowości organizacji Kościoła polskiego na tych ziemiach. Wkrótce potem na konsystorzu 5 marca 1973 r. nowy arcybiskup metropolita Wrocławia, ksiądz Bolesław Kominek, mianowany został przez Pawła VI trzecim polskim kardynałem, a ksiądz biskup Józef Drzazga otrzymał przywilej noszenia paliusza, jaki tradycyjnie przysługiwał ordynariuszom warmińskim.

³² *Watykan dostosowuje granice administracji kościelnej do zachodniej granicy*, „Kurier Szczeciński” 26(1972), nr 152, s. 1; S. Markiewicz, *Na drodze do normalizacji administracji kościelnej*, „Kurier Szczeciński” 26(1972), nr 254, s. 4-5.

³³ J. Stroba, *Początki diecezji*, s. 70; A. Casaroli, *Pamiętniki. Męczeństwo cierpliwości. Stolica Święta i kraje komunistyczne (1963-1989)*, Warszawa 2001, s. 198.

³⁴ AKASK, KK, JS, bez sygn., *Pismo Kardynała Stefana Wyszyńskiego Prymasa Polski do Księdza Biskupa Jerzego Stroby z dnia 29 czerwca 1972 r.*; A. Wieczorek, *Bogu dziękujcie... 25 lat diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej 1972-1997*, Koszalin-Warszawa 1997, s. 13; *List prymasa Stefana Wyszyńskiego do sekretarza Episkopatu bp Dąbrowskiego z dnia 10 lipca 1972 r.*, „Koszalińsko-Kołobrzeskie Wiadomości Diecezjalne” 10(1982), nr 4-6, s. 125-126.

Mapa 2. Diecezje i metropolie Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce po cyrkumskrypcji w 1972 r.

The Bull *Episcoporum Poloniae coetus* – its Genesis and Consequences

Summary

At the moment when, Paul VI assumed governance, the legal and formal status of the Church on western and northern land of Poland, annexed as a consequence of II world war, was all the time provisional. Church districts established under mandates obtained from the Apostolic Capital in August 1945 by cardinal, August Hlond, the then primate of Poland, were governed by Polish administrators formally remaining titular bishops, and not rightful ordinaries. The situation of the Church in Poland could normalize only after the change of the geopolitical situation of Poland.

On 7th December 1970, during the visit of the chancellor of Germany, Willy Brandt in Warsaw a treaty recognizing the borders on the Oder and Nysa rivers was signed. This deed constituted a prelude to further concrete negotiations between the Apostolic Capital and the government of Poland regarding the establishing of the permanent church organization on the so called Regained Territories. When on 17th May 1972, Bundestag ratified the border treaty, the reason for which the Apostolic Capital abstained from the establishing of the permanent church administration on the so called Regained Territory, ceased to exist.

Immediately after the ratification of the above mentioned treaty, on 31st May 1972, cardinal Wyszyński addressed a letter to the Pope, requesting, among others, the establishing of the Kamień Pomorski diocese with the capital in Szczecin. The final of the negotiations between the Apostolic Capital and the Episcopate of Poland was effected on 28th June 1972. On that day, cardinal Stefan Wyszyński announced to the public domain the intention of the Pope, Paul VI, presented in the papal bull of *Episcoporum Poloniae coetus*, who acceding to requests of the Episcopate of Poland adjusted church districts on western and northern land to new conditions founding for new dioceses: of Opole, Gorzów, Szczecin-Kamień Pomorski and Koszalin-Kołobrzeg. By the above mentioned, Paul VI terminated the twenty seven year period of formal temporariness of the organization of the Polish Church on those territories.

